

Микола Карлін – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

## Особливості функціонування СЕЗ у нових країнах Європейського Союзу: досвід для України

У статті проаналізовано досвід нових країн Європейського Союзу щодо створення та функціонування різних видів спеціальних економічних зон й особливості оподаткування як у цих країнах, так і підприємств у вказаних зонах цих держав залежно від виду діяльності. Обґрунтовано необхідність запровадження подібної практики в Україні під жорстким міжнародним контролем із боку кредиторів нашої країни.

**Ключові слова:** Європейський Союз, спеціальні економічні зони, вільні економічні зони, зони вільної торгівлі, Болгарія, Польща, Литва, Латвія, Естонія, нерозподілений прибуток.

**Постановка наукової проблеми та її значення.** Прискорений розвиток недостатньо розвинутих регіонів України та відновлення економіки Донбасу, яка суттєво постраждала від військових дій у 2014–2016 рр., вимагає пошуку нових підходів до фінансування їхнього розвитку. Використання традиційних способів фінансування вказаних регіонів нашої країни поки не дає належних результатів. Виходом із цієї ситуації могло б стати запровадження різних видів спеціальних економічних зон в окремих недостатньо розвинутих регіонах України та в тих, які постраждали від військових дій у 2014–2016 рр.

**Аналіз досліджень із цієї проблеми.** Значний внесок у дослідження функціонування спеціальних економічних зон в Україні та в країнах ЄС зробили такі вчені, як Л. Безгубенко, В. Вишневський, Б. Данилишин, М. Долішній, О. Івашко, О. Кириленко, А. Крисоватий, Ю. Макогон, В. Сіденко, В. Федосов, С. Юрій. Водночас у сучасних умовах цій темі приділено недостатньо уваги у зв'язку із закриттям вільних економічних зон в Україні у 2005 р. через їх неефективну діяльність. Водночас вони успішно функціонують у нових країнах-членах ЄС, що вимагає додаткового аналізу цієї проблематики та використання цього досвіду в Україні.

**Мета та завдання дослідження. Мета статті** – доведення необхідності запровадження в Україні різних видів спеціальних економічних зон за прикладом нових країн-членів ЄС, що дасть змогу швидше вийти із кризи 2014–2016 рр. недостатньо розвинутих регіонам України й нашій країні загалом. Умовою цього повинен стати жорсткий економічний контроль із боку іноземних кредиторів нашої держави за діяльністю цих зон в Україні (насамперед із боку ЄС та МВФ).

**Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження.** Масове ухилення від оподаткування у вільних економічних зонах України на початку ХХІ ст. стало головною причиною їх закриття у 2005 р., хоча низка цих утворень працювала достатньо ефективно. Це свідчить про необхідність привернення уваги до відновлення їхньої діяльності, але на новій законодавчій базі. Цьому може слугувати й досвід функціонування подібних зон у нових країнах – членах ЄС. Використання подібного досвіду дасть змогу зупинити масовий відтік як зарубіжного, так і вітчизняного капіталу за кордон, зокрема й в офшори.

Існує низка причин, які призводять до відпливу капіталу з України. Найважливіші з них мають економічний характер. Це нестабільне й навіть обтяжливе податкове законодавство, примусовий продаж валютних надходжень при існуванні реальної загрози девальвації гривні, можливість досудового списання коштів із рахунків підприємств тощо. Інша, не менш важлива причина пов'язана з політико-правовою нестабільністю, недовірою підприємців та громадян до судової системи й апеляційних процедур, військовими діями на Сході України.

Саме для уникнення економічних та політичних ризиків капіталу в значних обсягах виводяться з легального обороту України за кордон, у тому числі в офшори. Одним із методів призупинення цього негативного процесу в Україні могло б стати створення вільних економічних зон у різних формах, які, на нашу думку, доцільно відновити в нашій державі, ураховуючи досвід нових країн-членів ЄС, які вступили до нього з 01.05.2004 р.

Як позитивний, так і негативний досвід у використанні спеціальних економічних зон нагромаджено в Болгарії. Ця країна має шість вільних економічних зон у формі зон вільної торгівлі [1, с. 361–362]: Свіленград (діє з 1988 р.), Відін (діє з 1988 р.), Русе (із 1989 р.), Бургас (1989 р.), Пловдив (діє з 1989 р.), Драгоман (створена в 1991 р., а діє – із 1993 р.). Усі ці зони розміщені на стратегічних транспортних вузлах, щоб сприяти прискореному транспортуванню товарів у сусідні країни. Зони вільної торгівлі розміщені в містах Відін і Русе. Інші зони вільної торгівлі розміщені на кордоні Болгарії з Сербією, на кордоні країни з Туреччиною й у регіоні міста Пловдива. Це друге за розмірами місто в Болгарії, воно має власний аеропорт. Ще одна зона вільної торгівлі розміщена в Бургасі неподалік від великого чорноморського порту Болгарії. Діяльність зон вільної торгівлі включає, крім іншого, зручний обмін валюти, можливість переказу доходів за кордон без будь-яких обмежень й організаційну структуру, при якій інвестору не потрібно вести переговори через місцеву владу.

ВЕЗ «Драгоман» – найменш розвинута зона в Болгарії. У створенні цієї зони брав участь муніципалітет міста Драгомана у вигляді придбання частки у створеному акціонерному товаристві, а також у наданні у використання муніципальної землі на термін 50 років. Крім того, в акті про створення зони передбачено можливість придбання акцій іноземними особами в розмірі до 33 % статутного фонду. Подібний досвід було б доцільно запровадити в окремих містах Донбасу, які постраждали від бойових дій у 2014–2016 рр., щоб залучити іноземних і повернути вітчизняних інвесторів.

У Болгарії також створено 14 зон промислового типу, у яких виконують свою діяльність місцеві й іноземні інвестори. Крім того, існують інші зони з готовою інфраструктурою, що здатні прийняти нові інвестиції (21 зона), а також близько 27 зон промислового типу перебувають у стадії розвитку. Подібний підхід до створення різного виду спеціальних економічних зон було б доцільно застосувати в Україні.

У Болгарії ввіз та вивіз товарів, а також послуги, що надаються іноземним державам або на їх користь та пов'язані з виробничою, торговою чи іншою господарською діяльністю в зоні, звільняються від мита та ПДВ. Це правило стосується також обміну товарами чи послугами між ВЕЗ й іншою територією країни. Водночас звільнення від мита, податків, зборів та акцизів не розповсюджується на алкогольні напої та тютюнові вироби, що є предметом господарської діяльності в зоні. Зокрема, у зв'язку з прийняттям вищевказаних правил стосовно до підакцизної продукції (алкогольні та тютюнові вироби, нафтопродукти) кількість клієнтів зони Русе поступово скорочується. Тому, як нам здається, при створенні спеціальних економічних зон в Україні у них недоцільно надавати якісь пільги щодо підакцизних товарів.

Для подолання корупції на митниці уряд Болгарії найняв іноземне агентство. Відповідно, весь топ-менеджмент на болгарській митниці став іноземним. Результат перевершив усі очікування, оскільки надходження від митниці до бюджету Болгарії зросли в рази. Важливо цей досвід використати й в Україні при створенні спеціальних економічних зон у прикордонних регіонах нашої країни.

У цілому Болгарія вважається країною, яка має функціональну ринкову економіку. Це визнано США та іншими провідними країнами світу. Однак поки держава перебуває на шляху до реальної інтеграції в Європейський Союз, ще існують певні труднощі при здійсненні підприємницької діяльності. Комісія Європейського Союзу висловила думку про необхідність уведення в силу законодавства щодо захисту прав інтелектуальної та індустріальної власності.

Притоку іноземних інвестицій у країну сприяє й відповідна податкова система [1, с. 358–361]. Зокрема, значна частина бізнесменів Греції перевела свій бізнес у Болгарію.

Податкова система Болгарії також сприяє інвестуванню в країну. Усі громадяни Болгарії сплачують податки на доходи як службовці та як особи вільних професій. Якщо фізичні особи є постійними резидентами Болгарії, податок стягується як із доходів, отриманих у Болгарії, так і за її межами. У Болгарії лінійний податок на доходи фізичних осіб із 2007 р. дорівнює 10 %. Ставка податку з корпорацій становить 10 %. Спеціальні податкові ставки застосовуються для компаній, що виконують страхову діяльність, а також для компаній, які займаються ігровим бізнесом.

Ставка ПДВ у Болгарії становить 20 %. ПДВ стягується з активів і послуг, наданих у цій країні, а також із товарів, що імпортуються. Експорт товарів і послуг не обкладається податком на додану вартість. Прибуток від фінансових послуг, таких як страхування й банківські послуги, також звільняється від сплати ПДВ. Юридичні консультації звільняються від сплати ПДВ за наявності

певних умов, зумовлених законом. Будь-яке підприємство, товарооборот якого перевищував 50 000 болгарських левів протягом попереднього року, повинно бути зареєстроване в управлінні зі збирання ПДВ, мати відкритий банківський рахунок «ПДВ», який використовуватиметься для сплати податку на додану вартість.

Працедавець зобов'язується вираховувати певну суму податку з прибутку службовців і робити внески у фонд соціального страхування.

У Болгарії від оподаткування звільнюються такі види доходів:

– прибуток від продажу житлових приміщень й автомобілів за наявності умов, обумовлених у законодавстві;

– дохід від продажу цінних паперів;

– відсотки, отримані фізичними особами за вкладами в місцеві комерційні банки;

– державна дитяча допомога;

– гранти, що надаються студентам-резидентам Болгарії, які навчаються в Болгарії й за її межами;

– виграти від лотерей та азартних ігор;

– державні нагороди за роботи в галузі культури;

– прибуток від продажу активів, отриманий у спадщину чи в подарунок;

– робочий одяг й уніформа, що надаються службовцю безкоштовно;

– квитки за проїзд до місця роботи, що надаються службовцю роботодавцем.

У цілому СЕЗ у Болгарії виконали свою функцію із залучення іноземного капіталу, насамперед у туристичну сферу, хоча й не дали очікуваного притоку цього капіталу в перспективні галузі.

Спеціальні економічні зони (СЕЗ) у Польщі, яких нараховується 14, використовуються насамперед як інструмент регіонального вирівнювання, стимулювання розвитку відсталих регіонів, у яких, згідно з нормативами ЄС щодо надання регіональної допомоги, обсяг ВВП на душу населення не перевищує 75 % по країні. Більша частина прямих іноземних інвестицій провідних світових корпорацій, які надходять у Польщу й спрямовуються у виробничий сектор, розміщуються саме на територіях цих зон [2]. Зокрема, у сусідньому з Волинською областю Люблінському воєводстві функціонує шість СЕЗ, а також два науково-технічні парки та кілька академічних інкубаторів підприємництва.

Спочатку СЕЗ створювалися на 20 років, але пізніше польський уряд продовжив їх функціонування до 2026 р. СЕЗ Польщі являють собою виділені в адміністративному плані частини території країни, призначені для ведення на них економічної діяльності суб'єктами господарювання на більш привабливих умовах. Підприємці, які виявили бажання працювати в СЕЗ, повинні отримати спеціальний дозвіл на ведення такої діяльності.

Основними законодавчими актами, які унормовують діяльність СЕЗ у Польщі ( закони від 20 жовтня 1994 р. та від 30 квітня 2004 р.), підприємцям у цих зонах надається державна допомога у вигляді таких пільг: звільнення від податку на прибуток (для юридичних осіб), податку на доходи (для фізичних осіб), місцевих податків та зборів, зокрема від земельного податку й податку на нерухоме майно; установлення пільгових цін на придбання земельних ділянок із повністю підготовленою інфраструктурою для виробництва (чого так бракує в Україні для залучення як іноземних, так і українських інвесторів); надання безкоштовних адміністративних послуг щодо реєстрації та ведення бізнесу, дотації на працевлаштування безробітних тощо.

Кожен підприємець може одночасно використовувати різні форми державної допомоги, але її загальна сума не може перевищувати максимально допустимого розміру, установленого державою для окремо взятого регіону. На нашу думку, це робиться для того, щоб уникнути нездорової конкуренції між регіонами, що проявилось в Угорщині.

Про ефективність спеціальних економічних зон можна довідатися на прикладі СЕЗ у містечку Ольштинек Вармінсько-Мазурського воєводства, яке нараховує близько 14 тисяч жителів. Це бідна гміна, тому тут створили СЕЗ, яка діятиме до 2030 р. (згідно з вимогами ЄС). В Ольштинку зареєстрований та діє підрозділ найбільшого в Європі концерну «Мастекс», який займається переробкою фруктів, виробництвом макаронів, соків. Він експортує свою продукцію в різні країни світу, забезпечуючи роботою багатьох жителів півсхідної сіл і хуторів, об'єднаних у гміну Ольштинек.

Для отримання коштів із фондів ЄС на розв'язання проблем сміття гміна Ольштинек об'єдналася з 19 гмінами інших воєводств та подала до відповідних органів ЄС проект із будівництва заводу з переробки сміття. Це приклад того, як треба працювати над екологічними проектами, що подаються на залучення

грантів окремими громадами з України. А на допомогу країнам Східного партнерства (зокрема й Україні) у 2016 р. ЄС виділив 1 млрд євро.

При інвестуванні коштів у СЕЗ Польщі потрібно звернути увагу на деякі особливості оподаткування цієї країни. Зокрема, податкова система Польщі складається з 11 видів податків [1, с. 40–45]. Податки в Польщі поділяються на прямі й непрямі. Прямі податки стосуються персонального доходу, прибутків чи майна.

Головні прямі податки:

- податок на доходи фізичних осіб (18 і 32 %);
- податок на доходи юридичних осіб (19 %);
- податок зі спадщини та дарування;
- сільськогосподарський податок;
- податок на лісове господарство;
- податок на нерухомість;
- транспортний податок;
- податок із власників собак.

Податок зі спадщини та дарування, сільськогосподарський податок, податки на лісове господарство й нерухомість, транспортний податок та податок із власників собак є місцевими податками, які складають доходи гмін.

Для невеликих фірм, якими керують фізичні особи, уведено спрощені податки (їх називають «податковою картою») – фіксована форма. Ставка оподаткування залежить від отриманого прибутку й становить при прибутку до 21 тис. євро – 18 %, а від більшої суми – 32 %. Але підприємець – фізична особа – може вибрати й іншу систему: єдиний податок за ставкою 19 % при будь-яких прибутках.

Із 01.05.2004 р. (після входження Польщі до ЄС) ПДВ на низку товарів і послуг підвищено до 22 % (згідно з нормативами ЄС).

Відповідно до «Багаторічного фінансового плану на 2010–2013 рр.», затвердженого урядом Польщі в середині 2010 р., намічено скоротити дефіцит бюджету за рахунок поступового підвищення ПДВ. Згідно з цим документом, передбачено встановлення трьох ставок ПДВ на рівні 5; 8; 23 %.

Податок на нерухомість підпадає під дію Акта про місцеві податки та збори. Законодавча основа оцінки суми податку також уключає резолюції ради гміни. Податок на нерухомість зобов'язані сплачувати фізичні, юридичні особи та підприємства без статусу юридичної особи. Він із 2005 р. дає до 40 % надходжень до місцевих бюджетів.

Відповідно до зазначеного Акта, об'єктом оподаткування є одиниця майна, приватна власність або безстроковий документ на нерухомість, а також майно чи приватна власність об'єктів будівництва, які безпосередньо не пов'язані із землею. База оподаткування житлової одиниці – її корисна площа (у квадратних метрах); для будівлі – це вартість, яка становить основу для розрахунку амортизації й фіксованих доходів економічної особи; для землі – її площа. Суми ставок податку у сфері статутної компетенції встановлюються для окремого податкового року радою гміни прийняттям відповідної резолюції. Змінилися також спосіб оцінки податку та кінцеві терміни сплати. Для фізичних осіб оцінка проводиться згідно з рішенням відповідних податкових органів, для юридичних – за допомогою самооцінки.

Податок зі спадщини та дарування регулюється Актом про спадщину та дарування. Об'єктами оподаткування є також ті об'єкти, які розміщені за кордоном чи права власності яких реалізуються за кордоном, якщо на момент передачі спадщини чи укладення контракту особа, котра їх отримує, є громадянином Польщі або має постійне місце проживання в цій державі.

База оподаткування – вартість отриманих речей чи прав власності після утримання позик та зобов'язань (чиста вартість, яка встановлюється відповідно до стану справ і прав власності на день отримання) та ринкові ціни на день створення податкового зобов'язання. Сума встановлюється залежно від податкової групи, до якої належить особа-утримувач. Віднесення до однієї з трьох податкових груп відбувається відповідно до особистих відносин між особою-утримувачем та особою, від якої одержані речі й права власності. Під час установаження суми податку застосовують звільнені від оподаткування суми й податкову шкалу, що діють на день створення податкового зобов'язання. Звільнена від оподаткування сума та вартість речей і прав власності в податковій шкалі, визначеній статутом, підлягають переоцінці.

У Литовській Республіці ВЕЗ створені на початку 90-х років ХХ ст. в Клайпедському порту, у Шауляї та Каунасі. Пізніше прийнято рішення про ліквідацію Шауляйської ВЕЗ. Зараз литовським й іноземним підприємствам дозволено розвивати підприємницьку діяльність двох вільних економічних зон: у Клайпеді та Каунасі [3, с. 31]. За рішенням Сейму Литви територію Каунаської ВЕЗ дозволено орендувати лише на 49 років, а Клайпедської ВЕЗ – на 99.

У Клайпедській ВЕЗ працюють 18 підприємств. Близько 67 % Клайпедської ВЕЗ належить інвестиційному фонду Baltic Fund Investment, а також голові правління однієї з найбільших пивних компаній Interbrew П. Еверерту. Разом із тим в Україні потрібно врахувати, що було потрібно 10 років, щоб розпочати ефективну діяльність Клайпедської ВЕЗ.

Литовський закон про ВЕЗ передбачає створення у ВЕЗ науково-технічних парків, які забезпечують сприятливі умови для реалізації науково-дослідних і конструкторських напрацювань зарубіжних та литовських підприємств, а також розвитку експорту якісної й конкурентної в технологічному плані продукції.

Для підприємств ВЕЗ у Литві передбачено такі пільги:

– якщо розмір інвестицій досяг суми 1 млн євро та якщо не менше 75 % доходів підприємства за той податковий період, у який досягнуто рівня 1 млн євро, склали доходи від діяльності з виробництва, обробки, переробки, складування, оптової торгівлі складованими у ВЕЗ товарами чи від надання послуг, пов'язаних із виконуваною у вільній зоні діяльністю, підприємство на шість податкових періодів звільняється від податку на прибуток, а протягом 10 – наступних періодів щодо нього використовується зменшена на 50 % ставка податку на прибуток;

– ці підприємства також можуть не обкладатися податками на додану вартість, у дорожній фонд та податком на нерухоме майно, незалежно від розміру інвестиції в підприємство ВЕЗ.

При інвестуванні в економіку Литви можна отримати й інші пільги. Зокрема, більшість муніципалітетів Литви пропонують знижки щодо сплати земельного податку й інколи надають фінансову підтримку підприємництву за створення робочих місць. Певні пільги передбачено і для малих, і для середніх підприємств. Так, підприємство, загальний дохід якого протягом податкового періоду не перевищував 288 620 євро та з кількістю працівників не більше 10 осіб, має право до суми 7240 євро прибутку використовувати ставку податку на прибуток у розмірі 0 %, а до залишкової частини прибутку – стандартну ставку податку в розмірі 15 %.

Названі та інші пільги підприємствам у ВЕЗ Литви дали змогу зменшити безробіття в країні та призупинити міграцію з країни, що важливо взяти до уваги в Україні. За деякими оцінками після вступу Литви до Європейського Союзу 01.05. 2014 р. до нього мігрувало кілька сотень тисяч жителів країни (насамперед у Польщу, Велику Британію та Ірландію).

Вільні економічні зони в Латвії створено в Резекне, у Лієпаї, Римському й Вентспільському вільних портах. Товариства капіталу, які отримали в Латвії статус «підприємств вільної зони», до 01.01.2007 р. мали такі податкові пільги [3, 31 ]: 80 % – звільнення від податку на прибуток підприємств, 80–100 % – звільнення від податку на нерухому власність, 0 % – ставка від податку на додану вартість, звільнення від мита та акцизного податку. Зокрема, у Вентспільському вільному порту такими пільгами користувалися 19 комерційних товариств.

Із 01.01.2007 р. в законодавство про вільні економічні зони Латвії внесено низку змін, пов'язаних із вимогами Європейського Союзу, зокрема про невикористання пільг із прямих податків щодо товариств капіталу, які надають транспортні послуги на всіх видах транспорту. Пільги з цих податків залишилися для підприємств із забезпечення портових послуг (лоцманських, буксировочних, стівдорських та ін.). Пільги також не використовувалися підприємствами, що виробляють сталь, синтетичні волокна, сільськогосподарську продукцію (за винятком молочної продукції), та тими, хто розводить рибу, вугільними, суднобудівними й судноремонтними підприємствами.

У подальшому враховані й вимоги ЄС щодо єдиного терміну дії всіх ВЕЗ – до 2017 р. На початку дії ВЕЗ у Латвії для них установлені триваліші терміни функціонування: для Лієпаї та Резекне – 30 років, а для портів Риги й Вентспільсу – 20 років.

У цілому, як зауважують експерти, ВЕЗ Латвії виконали свої завдання, крім ВЕЗ Резекне, що пов'язане з утратою російського ринку підприємствами цієї зони та нестачею кваліфікованої робочої сили із-за її еміграції в більш розвинуті країни ЄС. Із подібним явищем можна буде зіткнутися й в Україні та на Волині при створенні ВЕЗ, оскільки багатьом жителям прикордонних регіонів вигідніше займатися контрабандою, ніж працювати на промислових підприємствах. Так, багато підприємців Нововолинська не можуть знайти кваліфікованих робітників, оскільки жителям цього при-

кордонного міста вигідніше займатися прикордонною торгівлею з Польщею. Луцьке підприємство «Кромберг енд Шуберт» змушене довозити більшість працівників (60 %) із сільських районів Волині (плече підвозу складає 70 км), оскільки багатьох лучан не влаштовує заробітна плата й особливо робота в три зміни. «Модерн-експо», найбільше волинське підприємство, змушене виплачувати зарплату кваліфікованим зварникам нарівні польських підприємств, інакше багато з них виїде на роботу до цієї країни.

В Естонії вільні економічні зони створено в Таллінському порту (район Муугу) та в порту Сілламає. Особливістю управління цими зонами є те, що ними управляють власники територій ВЕЗ, що важливо врахувати в Україні. Так, однією з п'яти зон у порту Муугу – MGT керує її власник, фірма «Worldwide Cargo Establishment». ВЕЗ у порту Сілламає керує АО Silmet Grup. Крім того, біля причалів порту Муугу розміщено індустріальний парк, усі договори з його орендарями підписані [3, с. 34]. Подібний підхід доцільно було б застосувати при створенні СЕЗ в українських портах.

Порт Сілламає відкритий у 2005 р., хоча ВЕЗ у ньому дозволена ще в 1996 р. Цей порт збудовано як мультифункціональний, що робить його досить конкурентним у районі Балтійського моря. У ВЕЗ Сілламає фірми звільнені від податку на додану вартість та акцизів, а також у ньому діють і митні пільги для учасників зовнішньоекономічної діяльності. Послугами цієї ВЕЗ користується понад 100 фірм.

При інвестуванні в Естонію потрібно мати на увазі те, що вона є новим нетиповим інвестиційним офшором [4, с. 42]. Країна є привабливою насамперед для реінвестування капіталу, оскільки в Естонії існує податок у розмірі 0 % на нерозподілений прибуток. Це дає значні можливості для розвитку бізнесу, оптимізації податків та зростання капіталу. При цьому країна не входить у «чорні списки» офшорів жодної країни світу. Крім того, в Естонії відсутній валютний контроль.

В Україні зараз обговорюють питання щодо запровадження механізму оподаткування з використанням нерозподіленого прибутку за прикладом Естонії, щоб створити привабливі умови для залучення іноземних інвестицій та зменшити виведення коштів із нашої країни в офшори.

Найбільш вигідним для інвестування в Естонію є товариство з обмеженою відповідальністю (ТОВ). Його статутний фонд не може бути меншим за 2500 за євро. На момент реєстрації товариства наявність сформованого статутного фонду не є обов'язковою. Формувати статутний фонд дозволено протягом трьох років. Внесок до статутного фонду може бути як у грошовій, так і в майновій формі.

Засновниками ТОВ можуть бути від однієї до 10 фізичних чи юридичних осіб. У керівний орган ТОВ – правління – можуть входити від однієї до п'яти осіб. Звітність подається один раз у рік за результатами фінансового року.

Власнику чи керівнику такої компанії дозволено управляти ТОВ як безпосередньо з Естонії, так і дистанційно. Вони можуть гарантовано отримати робочу візу «Д» на тривалий час чи вид на проживання в країні. Ці документи дають можливість жити й працювати як в Естонії, так і в іншій країні ЄС.

Естонія підписала угоди про уникнення подвійного оподаткування з 57 країнами світу, зокрема з Великою Британією, Німеччиною, Італією, Кіпром, КНР (за винятком Гонконгу та Макао), США, Францією, Швейцарією, а також з Україною.

Відкриття бізнесу в Естонії займає половину робочого дня. Завдяки сучасним технологіям, усі бюрократичні процедури можна пройти за допомогою Інтернету. За рівнем сприйняття корупції Естонія у 2010 р. займала 26 місце у світі, чому посприяло введення «електронного уряду». Тепер цей досвід переймають усі країни світу.

Із початку ХХІ ст. Естонія виділяє значні кошти на інформатизацію країни, у тому числі й на інформатизацію державного управління. Із серпня 2000 р. естонський уряд працює в «безпаперовому режимі», тобто вся підготовка документів відбувається в електронному форматі. Засідання відбуваються раз на тиждень, причому будь-який житель республіки може спостерігати його в режимі реального часу. При цьому засідання тривають близько години.

У цілому інформаційна система уряду Естонії дає змогу обмінюватися документами в електронному вигляді, знайомитися з поправками певного міністра, внесеними ним в обговорювані проекти нормативних актів, проводити голосування в он-лайнному режимі.

**Висновки та перспективи подальшого дослідження.** Значне ухилення від оподаткування у вільних економічних зонах України на початку ХХІ ст. стало головною причиною їх закриття у 2005 р., хоча чимало цих утворень працювало достатньо ефективно. Це свідчить про необхідність повернення уваги до відновлення їхньої діяльності, але на новій законодавчій базі. Цьому може слугувати й аналіз досвіду функціонування подібних зон у нових країнах – членах ЄС.

Як позитивний, так і негативний досвід у використанні спеціальних економічних зон нагромаджено в Болгарії. Зокрема, у зв'язку з прийняттям більш жорстких правил щодо податкової продукції в СЕЗ (алкогольні та тютюнові вироби, нафтопродукти) кількість клієнтів зони Русе поступово скорочується. Тому, вважаємо, що при створенні спеціальних економічних зон в Україні у них недоцільно надавати якісь пільги щодо податкових товарів. Для подолання корупції на митниці уряд Болгарії найняв іноземне агентство. Відповідно, весь топ-менеджмент на болгарській митниці став іноземним. Результат перевершив усі очікування, оскільки надходження від митниці до бюджету Болгарії зросли в рази. Важливо цей досвід використати й в Україні при створенні спеціальних економічних зон у прикордонних регіонах нашої країни. Загалом, СЕЗ у Болгарії виконали свою функцію із залучення іноземного капіталу, насамперед у туристичну сферу, хоча й не дали очікуваного притоку цього капіталу в перспективні галузі.

Відновлення діяльності спеціальних економічних зон в Україні дасть змогу розв'язати й проблему прискороного розвитку недостатнього розвинутих регіонів нашої країни, про що свідчить досвід Польщі. Спеціальні економічні зони (СЕЗ) у Польщі використовуються насамперед як інструмент регіонального вирівнювання, стимулювання розвитку відсталіх регіонів, у яких, згідно з нормативами ЄС щодо надання регіональної допомоги, обсяг ВВП на душу населення не перевищує 75 % по країні. Більшість прямих іноземних інвестицій провідних світових корпорацій, які надходять у Польщу й спрямовуються у виробничий сектор, розміщуються саме на територіях цих зон.

Пільги підприємствам у ВЕЗ Литви дали змогу зменшити безробіття в країні та призупинити міграцію з країни, що дуже актуально для України. Литовський закон про ВЕЗ передбачає створення у ВЕЗ науково-технічних парків, які забезпечують сприятливі умови для реалізації науково-дослідних і конструкторських напрацювань зарубіжних та литовських підприємств, а також розвитку експорту якісної й конкурентної в технологічному плані продукції. Водночас в Україні потрібно врахувати, що потрібно 10 років, щоб розпочати ефективну діяльність Клайпедської ВЕЗ.

Загалом, ВЕЗ Латвії виконали свої завдання, крім ВЕЗ Резекне, що пов'язано з утратою російського ринку підприємствами цієї зони та нестачею кваліфікованої робочої сили через її еміграцію в більш розвинуті країни ЄС. Із подібним явищем можна буде зікнутися й в Україні та на Волині під час створення ВЕЗ, оскільки багатьом жителям прикордонних регіонів вигідніше займатися контрабандою, ніж працювати на промислових та інших підприємствах.

Особливістю управління вільними економічними зонами в Естонії є те, що ними управляють власники територій ВЕЗ, що важливо враховувати в Україні. Країна також є привабливою й для реінвестування капіталу, оскільки в Естонії існує податок у розмірі 0 % на нерозподілений прибуток. Це дає значні можливості для розвитку бізнесу, оптимізації податків та для зростання капіталу. При цьому країна не входить у «чорні списки» офшорів жодної країни світу. Крім того, в Естонії відсутній валютний контроль.

#### *Джерела та література*

1. Карлін М. І. Фінансові системи країн Центрально – Східної Європи ) : навч. посіб. / М. І. Карлін, І. О. Балак. – Луцьк : Надстир'я, 2012. – 500 с.
2. Бялас М. Польский поиск и украинское «выжидание»: как привлечь и как оттолкнуть инвесторов / М. Бялас [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.eurointegration.com.ua/rus/articles/2016/06/23/705129/>
3. Павук О. Тернистый путь СЭЗ в Балтийских странах / О. Павук // Транспорт Российской Федерации. – 2007. – № 12. – С. 31–36.
4. Карлін М. І. Інвестиційні офшори : навч. посіб. / М. І. Карлін, О. А. Івашко. – Луцьк : Вежа-Друк, 2016. – 222 с.

**Николай Карлин. Особенности функционирования СЭЗ в новых странах Европейского Союза: опыт для Украины.** В статье анализируется опыт новых стран Европейского Союза по созданию и функционированию разных видов специальных экономических зон и особенности налоговой обложения как в этих странах, так и предприятий в указанных зонах этих стран в зависимости от вида деятельности. Доказывается необходимость использования подобной практики в Украине под жестким международным контролем со стороны кредиторов нашей страны.

Как позитивный, так и негативный опыт в использовании специальных экономических зон имеется в Болгарии. В частности в связи с принятием более жестких правил по отношению к податочной продукции в СЭЗ страны (алкогольные и табачные изделия, нефтепродукты), количество клиентов зоны Русе постепенно сокращается. Поэтому, как нам представляется, при создании свободных экономических зон в Украине в них нецелесообразно разрешать льготы для податочных товаров.

Восстановление деятельности специальных экономических зон в Украине поможет решить и проблему ускоренного развития недостаточно развитых регионов нашей страны, о чем свидетельствует опыт Польши.

Большая часть прямых иностранных инвестиций ведущих мировых корпораций, которые приходят в Польшу, размещаются как раз на территориях этих зон.

Льготы предприятиям в СЭЗ Литвы помогли уменьшить безработицу в стране и приостановить миграцию, что особенно актуально для Украины сегодня.

СЭЗ Латвии выполнили свои задания, кроме СЭЗ Резекне, что связано с потерей российского рынка предприятиями этой зоны и нехваткой квалифицированной рабочей силы из-за ее эмиграции в более развитые страны ЕС. С подобным явлением можно будет столкнуться и в Украине, и на Волыни, поскольку многим жителям приграничных территорий выгоднее заниматься контрабандой, нежели работать на отечественных предприятиях.

Особенностью управления свободными экономическими зонами в Эстонии есть то, что ими управляют собственники территорий СЭЗ, что важно взять во внимание в Украине. Страна также есть интересной для реинвестирования капитала, поскольку в Эстонии существует налог в размере 0 % на нераспределенную прибыль.

**Ключевые слова:** Европейский Союз, специальные экономические зоны, свободные экономические зоны, зоны свободной торговли, Болгария, Польша, Литва, Латвия, Эстония, нераспределенная прибыль.

**Mykola Karlin. The Features of SEZs Functioning in the New Countries of the European Union: Experience for Ukraine.** The article analyzes the experience of new EU countries for the establishment and operation of various types of special economic zones and taxation features in these countries and in the companies in these areas of the country depending on the activity. The necessity of implementing such practices in Ukraine under the strict international supervision by creditors of our country is proved.

Both positive and negative experience of SEZs applying is accumulated in Bulgaria. In particular, due to the adoption of more stringent rules in relation to excisable goods in SEZs of this country (to alcohol and tobacco products, petroleum products) the number of clients of Rouse area has gradually reduced. Therefore, we believe that it's inappropriate to provide benefits for excisable goods while creation of special economic zones in Ukraine.

Restoration of special economic zones in Ukraine will solve the problem of accelerated development of the insufficient developed regions of our country, as it was evidenced by the experience of Poland. Most of the foreign direct investments of the world's leading corporations coming to Poland are directed to the manufacturing sector, it is placed in these areas.

The benefits to enterprises in FEZs of Lithuania allowed to reduce unemployment in the country and to stop migration from the country, which is very important for Ukraine today.

FEZ of Latvia have fulfilled their tasks, with the exception of Rezekne FEZ, that was connected with the loss of the Russian market by the enterprises of this area and the lack of skilled labor because of their emigration to more developed EU countries. Ukraine and Volyn can face the similar phenomenon in creating FEZ, since many residents of border regions are advantageous to smuggle than to work for domestic enterprises.

The feature of free economic zones management in Estonia is that they are managed by the owners of SEZs, it is important to consider in Ukraine. The country is also attractive for reinvestment of capital, as in Estonia, there is a tax rate of 0 % on retained earnings.

**Key words:** European Union, special economic zones, free economic zones, free trade zones, Bulgaria, Poland, Lithuania, Latvia, Estonia, retained earnings.

УДК 339.54 (477+510)

**Тарас Власюк** – кандидат економічних наук, начальник відділу навчально-наукового та методичного забезпечення Інституту вищих керівних кадрів Національної Академії державного управління (ІВКК НАДУ) при Президентові України

## **Зовнішньоторговельна безпека економічного співробітництва України з КНР**

У статті проаналізовано передумови й сучасний стан зовнішньоторговельних відносин України та країн Азійсько-Тихоокеанського регіону, зокрема КНР. Охарактеризовано обсяги й структуру експорту та імпорту між Україною й КНР. Визначено пріоритетні напрями співробітництва та зміцнення зовнішньоторговельної безпеки економічного співробітництва.

**Ключові слова:** зовнішньоторговельна безпека, економічне співробітництво, Україна, Китай, стратегічне партнерство.